

Анастасія Ленчишин
СТОРІНКАМИ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ПОКАЖЧИКА
«СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА»
(на матеріалах Тернопільської обласної
універсальної наукової бібліотеки)

Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека

У статті зроблено спробу оглянути бібліографічний покажчик «Соломія Крушельницька», який вперше в такому обсязі і структурі укладено на теренах Тернопілля. У ньому на основі краєзнавчих документів висвітлюється життєвий і творчий шлях видатної співачки Соломії Крушельницької.

Своєю творчістю Соломія Крушельницька вписала яскраву сторінку в історію світового вокального мистецтва. Понад шістдесят оперних партій входило до її репертуару, приблизно така ж кількість камерних творів і близько сотні народних пісень. У свій час геніальна співачка була окрасою найбільших оперних театрів світу. Мистецтво її відзначалося щасливим поєднанням феноменального співу з блискучою драматичною грою. До того ж, виконанню Соломії Крушельницької сприяла принадна зовнішність і тонкий артистичний смак. Їй доводилося бути у творчих взаєминах із відомими світовими артистами, критиками та музичними діячами: диригентом Артуро Тосканіні, композиторами Джакомо Пуччіні, Ріхардом Штраусом, Жюлем Масне, співаками Федором Шляпіним, Маттіа Баттістіні, Енріко Карузо, Олександром Мишугою, Яном Решеке та багатьма іншими.

З нагоди 135-річчя від дня народження та 55 років з часу смерті славетної уродженки нашого краю, видатної оперної співачки кінця XIX – першої половини XX ст. С. Крушельницької Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека репрезентувала бібліографічний покажчик «Соломія Крушельницька» [27]. Видання укладено на основі краєзнавчих документів відомих українських та зарубіжних учених-музикознавців, театрознавців, краєзнавців і нараховує 708 позицій, які розкривають репертуар співачки, її життєвий і творчий шлях, родинні зв'язки, епістолярну спадщину та неперевершену любов до української пісні.

Слід зауважити, що працівники цієї бібліотеки вже зверталися до укладання бібліографії про життя та творчість співачки. Зокрема, було

підготовлено бібліографічний покажчик «Соломія Крушельницька» [26] та бібліографічний список «Їй аплодував світ» [13]. Проте, ці видання складено за спрощеною структурою, вони не охоплюють значного кола бібліографічних джерел.

Мета статті – оглянути бібліографічний покажчик [27] і за допомогою систематизованої у ньому бібліографії висвітлити життєвий і творчий шлях Соломії Крушельницької.

Зібрані до покажчика матеріали систематизовані в десяти розділах, а саме:

I. Репертуар співачки.

II. Література про життя та діяльність.

III. Тріумфальні виступи на кращих оперних сценах світу та концертні турне співачки.

IV. Краю рідимий...

V. Спогади про С. Крушельницьку.

VI. Ушанування пам'яті співачки.

VII. Епістолярна спадщина.

VIII. Відомості з енциклопедій, словників, довідників.

IX. Бібліографічні видання про співачку.

X. Соломія Крушельницька: Вебіографічний список.

У межах цих розділів виділено підрозділи й окремі рубрики, матеріали в яких упорядковано за алфавітним принципом. Покажчик частково анотований. Анотації подаються в тих випадках, коли заголовок не розкриває змісту видання. Прикметною ознакою покажчика є аналітичне розкриття джерел (збірники, наукові розвідки, періодичні видання, книги), що містять життєпис співачки, рецензії, відгуки на її виступи, спогади родичів, друзів, колег і дають змогу глибше пізнати особистість цієї непересічної жінки.

У виданні зібрано описи окремих джерел українською, російською, польською та англійською мовами.

Полегшує користування бібліографією іменний покажчик і список переглянутих періодичних видань.

Бібліографічний опис і скорочення здійснено відповідно до стандартів України в бібліотечній справі.

Покажчик не вичерпний. Більшість матеріалів, що увійшли до нього, опрацьовані *de visu*. Посібник охоплює також окремі видання з фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (із сиглою НБУВ), Львівського національного університету ім. І. Франка.

Для зручності користувачів створено електронну версію покажчика. Її розміщено на Web-сайті Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки за адресою www.library.te.ua у розділі «Електронна бібліотека».

Після бібліографічної характеристики видання оглянемо його зміст.

Отже, джерела першого розділу покажчика знайомлять із репертуаром співачки та фонографічною спадщиною, раритетними записами співу С. Крушельницької, здійсненими впродовж її мистецької діяльності, що є нині пам'ятками світової культури та музичної українки. Серед описаних джерел – збірники «Віночок Соломії Крушельницької» [5], «З репертуару Соломії Крушельницької» [12], «Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування» [27], «Народні пісні з села Соломії Крушельницької» [19] та інша бібліографія, яка інформує про оперний репертуар Крушельницької, дає перелік українських опер та оперет українських композиторів, українські народні пісні тощо.

Наступний розділ бібліографії «Література про життя та діяльність». В основу розкриття теми цього розділу лягла вже вищезгадана література упорядників П. Медведика [5], М. Головащенко [28], О. Смоляка [29], І. Деркача [25], стаття О. Кравченюка з діаспорного видання «Шляхами Золотого Поділля» [15], низка наукових розвідок мистецтвознавців, культурних діячів І. Герети, Д. Білавич [28], Г. Тихобаєвої, М. Процев'ят [6] та ін.

Про період творчості Соломії йдеться у третьому розділі бібліографічного покажчика «Тріумфальні виступи на кращих оперних сценах світу та концертні турне співачки». Бібліографія згрупована за територіальною ознакою – назвами країн, міст, в яких виступала Крушельницька: Польща, Італія, Львів, Петербург, Париж, Нью-Йорк, Лісабон, Буенос-Айрес тощо. З провідних видань, представлених у розділі, постає перед читачами, наче живий, образ співачки: примадонни Великого театру у Варшаві, де відбувся своєрідний ювілей за її участю – п'ятсот вистава опери С. Монюшка «Галька», артистки, яка дала нове життя опері Дж. Пуччіні «Мадам Баттерфляй», незрівнянної вагнеристки [25; 28; 29].

Бібліографія названого розділу пропонує ряд рецензій, відгуків критиків і глядачів, які справедливо називали Крушельницьку «єдиною в світі Джокондою», «неповторною Галькою», «ідеальною Брунгільдою», «найпрекраснішою Саломеєю», «винятковою

Лорелесею». Чимало позицій розділу говорять про любов співачки до української народної пісні та творів українських композиторів. Відомо, що поряд із діяльністю на сценах зарубіжних театрів, Крушельницька часто приїздила в Галичину і брала участь як солістка у Шевченківських щорічних концертах разом з відомими українськими співаками, у концерті, присвяченому столітньому ювілею М. Шашкевича в Перемишлі. У цілому, концертні турне пролягли по багатьох містах Галичини, у тому числі й Тернополі [5; 6; 15; 25; 28].

Краса природи рідного краю, чарівна українська пісня назавжди запали в душу С. Крушельницької. Де б не перебувала співачка, вона завжди пам'ятала про свою рідну батьківську хату, родину. Цій темі присвячено четвертий розділ покажчика «Краю рідимий...».

У ньому пропонується чимало джерел: «Земля Тернопільська» [11], «Тернопіль у плінні літ» [31], «Спомини з мого життя» [2], «Соломія Крушельницька та світова музична культура» [29], «Тернопіль: погляд крізь століття» [30], статті, журнально-газетні публікації багатьох дослідників, у яких йдеться про батьків уславленої Соломії, сім'ю Крушельницьких, численну родину, про рідні Білявинці, Білу, Тернопіль, про відвідини співачкою Тернопілля в різні періоди її життя [5; 9; 15; 21; 25; 26; 28].

З цих матеріалів постає відома, з могутнім генеалогічним деревом, сім'я Крушельницьких, у якій зросло шість дочок і два сини. Серед них – співачки Соломія і Ганна, співачка і фольклористка Емілія, директорка музичної школи Марія, учасниці Тернопільських концертів 80–90-их років Олена та Осипа, співак-аматор Володимир, диригент і організатор видавництва «Бібліотека музикальна» у Львові Антон [2; 5; 9; 17; 25; 28].

У цих публікаціях подаються відомості не лише про сім'ю священика А. Крушельницького, але й про племінників Соломії – співачку й педагога вокалу О. Бандрівську, художницю Я. Музику, піаністку та педагога О. Шухевич, внучатого племінника й композитора М. Скорика [28].

Окремо виділено перелік джерел, присвячених відомій співачці, сестрі Соломії Ганні [4; 10]. Цьогоріч минає 120 років від її дня народження.

У п'ятому розділі покажчика «Спогади про Соломію Крушельницьку» репрезентовано спогади друзів, родичів, знайомих, учнів співачки, італійських колег. Матеріал розміщено за окремими

підрозділами. Знову ж таки домінують збірники спогадів П. Медведика [5], М. Головащенко [28], І. Деркача [25]. Глибше розкрити тему допомагають спогади оперних співачок Я. Вайди-Королевич та Л. Кривицької, книга визначного українського композитора, музикознавця С. Людкевича [17]. Чимало спогадів про свою дорогу вчительку опублікував у різних джерелах її учень – учений, лауреат Державної премії – С. Генсірук [28]. У ряді джерел друкуються спогади родичів співачки – О. Бандрівської, Я. Музики, О. Шухевич [25; 28].

Спогади італійських діячів культури про С. Крушельницьку й газетно-журнальні відгуки на виступи, крім відомих джерел, публікує також збірник «Велика серед великих» [3], у який включено дев'ятнадцять повідомлень із країни, в якій прожила співачка більшу частину свого життя, де знайшла собі пару – вірного і відданого друга Чезаре Річчоні.

Ні світова слава, ні тріумфи не завадили співачці підтримувати тісні зв'язки з передовими діячами української культури. Ця сторінка життя співачки відображена в підрозділі «С. Крушельницька та діячі української культури і мистецтва». Зокрема, розглянуто дослідження, публікації, спогади В. Барвінського [1], О. Мишуги [20], І. Герети [8], П. Медведика [5], С. Людкевича [17] та інші матеріали, в яких йдеться про дружбу співачки з І. Франком, М. Павликом, Д. Січинським, О. Кобилянською тощо. У вказаній бібліографії підкреслюється, що саме дружні взаємини з І. Франком, перед генієм якого вона схилялась, мали великий вплив на формування особистості С. Крушельницької. Співачка вітала письменника з 25-річним ювілеєм його літературної праці, надсилала гроші для підтримки радикальної партії, дуже високо цінувала журнал «Житє і слово», який видавав І. Франко.

Тернопілля свято береже пам'ять про яскраву зірку оперної сцени, яка й донині звеличує його дух. У 1963 р. у с. Білій Тернопільського району відкрито меморіальний музей С. Крушельницької із встановленням меморіальної дошки на будинку, в якому вона проживала. Ім'я видатної співачки носить Білецька восьмирічна школа, Тернопільське музичне училище, одна з центральних вулиць обласного центру, на якій незабаром постане пам'ятник незабутній Крушельницькій.

Саме вшануванню пам'яті С. Крушельницької присвячений шостий розділ покажчика. Він здебільшого пропонує статті та

журнально-газетні публікації про безмежну любов українців до Соломії. Цей розділ складається, у свою чергу, з підрозділів, у яких зібрана бібліографія на теми: «Вшанування ювілейних дат співачки», «Фестивалі, конкурси, концерти, вечори, виставки», «Соломія у творах літератури і мистецтва», «Музеї С. Крушельницької» та ін.

Варто зупинитися на бібліографії про музеї С. Крушельницької, де й нині триває життя і доля співачки, де кожна річ нагадує про артистку, кожна експозиція переносить у світ великої Соломії. Ознайомитися із життям та діяльністю славетної співачки допоможе ілюстрований путівник «Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові» [18] (музей розташований на вулиці, що носить її ім'я) та ілюстрований нарис-путівник І. Герети «Музей Соломії Крушельницької» [7], що в селі Біла Тернопільського району.

Великим популяризатором життя і творчості великої співачки є тернопільська культурно-мистецька газета «Соломія». Вона заснована 1997 р. і ось вже десять років на своїх шпальтах публікує цікаві статті, матеріали відомих мистецтвознавців, музикантів, митців, що допомагають глибше пізнати образ славетної Соломії.

З цієї ж метою працює створений п'ять років тому Благодійний фонд «Соломія», який очолює заслужений працівник культури України М. Подкович.

Тим хто цікавиться висвітленням образу співачки у творах мистецтва, літератури, пропонуємо бібліографію в підрозділах покажчика «Соломія у творах образотворчого мистецтва», «Художні твори, присвячені пам'яті С. Крушельницької», «Образ Соломії в кіномистецтві». Ці матеріали стверджують, що не було й досі немає української співачки, щоб за свого життя та після смерті здобула таке світове визнання. Цю тему ґрунтовно висвітлює П. Медведик в уже неодноразово згаданому збірнику «Віночок Соломії Крушельницької» [5]. У книжці перелічено твори образотворчого мистецтва, музичні та літературні твори, присвячені співакці. Продовжує тему фотобуклет «Пам'ятник Соломії Крушельницькій у Тернополі» [23], виданий Благодійним фондом «Соломія» у Тернополі. Зокрема, у буклеті зазначено, що переможцями ескізного проєкту пам'ятника стали скульптори Р. Вільгушинський (м. Тернопіль) і В. Стасюк (м. Рівне), архітектори Володимир та Ізабелла Ткачуки (м. Рівне). У покажчику цій темі присвячений також ряд публікацій, у яких йдеться про скульптури львівських майстрів Л. Біганича, В. Одрехівського, Я. Скакуна [5; 28].

Користувачі покажчика ознайомляться також із переліком джерел, які створюють своєрідний поетичний вернісаж, присвячений співакці. Знову ж таки, П. Медведик у згаданому вже вище збірнику [3] публікує 52 вірші, які поети протягом майже цілого століття, з 1895 р., присвятили великій Соломії. Крім того, у виданні зібрано бібліографію творів інших авторів: роман В. Врублевської «Соломія Крушельницька», новели М. Рудницького «У розпалі почуттів», оповідання Є. Товстухи «Та, що подарувала сонце», драма-легенда Б. Мельничука та І. Ляховського «Соломія Крушельницька», сценарій поетичної вистави «Сонет для Соломії», тематичні виклади матеріалу про образ Соломії в художніх творах. Усього ж в підрозділі нараховується 51 позиція з описом поетичної крушельницькіани.

Зібрані в покажчику й музичні твори-присвяти співакці. Серед них пісні тернопільських авторів, як от: «Я слухаю, співає Соломія» (на слова і музику А. Житкевича), «Український соловейко» (сл. О. Бугая; муз. М. Болотного), «Вічний голос Соломії» (сл. В. Мартинова; муз. О. Зелінського), повідомлення про театральні постановки тощо.

Спілкування з відомими діячами в галузі культури, літератури, мистецтва, родиною лягли в основу епістолярної спадщини С. Крушельницької, яка також частково відображена у виданні. Чимало джерел цього розділу засвідчує листування мисткині з відомими постатями: М. Менцинським, О. Кобилянською, Б. Лепким, М. Лисенком, О. Мишугою, М. Павликом, М. Кропивницьким, М. Грушевською та ін. [5; 14; 16; 20; 22; 28].

Тим хто цікавиться енциклопедично-довідковими виданнями, в яких вміщено відомості про співачку, пропонуємо восьмий розділ покажчика: «Енциклопедії. Довідники. Словники». У ньому описано двадцять одне видання з гаслами про співачку.

І завершальним у структурі покажчика є його дев'ятий розділ «Бібліографічні видання про співачку». У ньому систематизовано бібліографічні покажчики, присвячені відомим особам і містять також бібліографію про С. Крушельницьку.

Уперше при складанні бібліографії про співачку пропонуються матеріали з мережі Інтернет. Вони розміщені в останньому, десятому, розділі під назвою «Соломія Крушельницька: Веббібліографічний список». Він включає 62 позиції різносторонніх матеріалів, розміщених у віртуальному світі, із зазначенням відповідних електронних адрес. Матеріал розділу систематизовано у двох

підрозділах: «Життя та творчість видатної співачки» та «Вшанування пам'яті Соломії Крушельницької».

Завершує видання добірка фотоілюстрацій про С. А. Крушельницьку.

Як бачимо, у бібліографічному покажчику внаслідок наполегливого розшуку проанотовано ряд джерел, використано матеріали з мережі Інтернет та фотоілюстрації.

Зібрана бібліографія цього видання не є вичерпною, але, на нашу думку, розкриває образ незабутньої С. Крушельницької.

Сподіваємося, що ця скромна праця доповнить пошанувальний вінок великій Українці, уродженці нашого краю, яка, за словами камерної співачки О. Бандрівської, племінниці Соломії, «перша з жінок-співачок української народності вирушила у світ, щоб вчитися і здобути славу. Вона своїм успішним почином додала відваги і вказала дорогу жінкам на поле мистецтва» [3].

Література

1. Барвінський В. З музично-письменницької спадщини: Дослідження, публіцистика, листи / Упоряд., ред., передм., прим., поясн. слів В. Грабовського. – Дрогобич: Коло, 2004. – 256 с.
2. Барвінський О. Спомини з мого життя. Частина перша та друга / НАН України; Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка; УВАН у США; Іст. секція; Упоряд.: А. Шацька, О. Федорук. – Нью-Йорк; К.: Смолоскип, 2004. – 526 с.
3. Велика серед великих: Італійці про Соломію Крушельницьку: Спогади, газетно-журнальні публ. / Клуб укр. інтелігенції ім. Б. Лепкого; Упоряд. У. Скальська. – Івано-Франківськ: Грань, 2003. – 75 с.: іл., фотогр.
4. Визначні постаті Тернопілля: Біогр. збірник / Терноп. земляцтво в м. Києві «Тернопілля»; Уклад.: О. Бенч, В. Троян. – К.: Дніпро, 2003. – 232 с.
5. Віночок Соломії Крушельницької: Поезії і музичні твори. Висловлювання визначних діячів культури. Репертуар співачки / Відділ культури Терноп. облвиконкому; Обл. від-ня укр. фонду культури; Білецький мемор. музей С. Крушельницької; Зібр. і упоряд. П. Медведик. – Т.: ВПК «Збруч», 1992. – 128 с.: фотогр.
6. Вісник Львів. ун-ту. Сер. Мистецтвознавство. Вип. 1. – Л., 2001.
7. Герета І. П. Музей Соломії Крушельницької: Нарис-путівник. – Л.: Каменярь, 1978. – 94 с.: 6 л. іл. – Резюме: рос., англ. мовами.
8. Герета І. Соломія Крушельницька та діячі української культури // Тернопілля'96: Регіон. річник. – Т., 1997. – С. 530-535.
9. Залеський О. Соломея Крушельницька // Бучач і Бучаччина: Іст.-мемуар. збірник. – Нью-Йорк; Лондон; Париж; Сідней; Торонто, 1972. – С. 168-172.
10. Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка: Праці Музикознавчої комісії. Т. ССXXVI. – Л., 1993. – 532 с.: фотогр.

11. Земля Тернопільська: Туристичний путівник / Концепція, упорядкув. текстів маршрутів, редагування І. Дуди, Б. Мельничука. – Т.: Джура, 2003. – 367 с.
12. З репертуару Соломії Крушельницької / Упоряд. та автор передм. І. Майчик. – К.: Муз. Україна, 1971. – 73 с. – (Українські народні пісні).
13. Їй аплодував світ: До сторіччя від дня народження Соломії Крушельницької: Бібліогр. список / Терноп. обл. упр. культури; Обл. б-ка ім. В. П. Затонського; Терноп. краєзн. музей; Склала Л. Пустовідко. – Т.: Облполіграфвидав, 1973. – 3 с.: портр. – (Люди нашого краю).
14. Кобилянська О. Твори. В 5 т. – Т. 5: За ситуаціями; Статті та спогади; Автобіографії; Листи (1889-1933). – К.: Худож. л-ра, 1963. – 767 с.
15. Кравченко О. Соломія Крушельницька (1873-1952) // Шляхами Золотого Поділля. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1983. – Т. 3. – С. 469-452; фотогр.
16. Леся Українка. Твори. У 5 т. – Т. 5: Листи (1881-1913). – К.: Худож. л-ра, 1956. – 862 с.
17. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Л.: Вид-во М. Коць. – Т. 1. – 1999. – 495 с.; Т. 2. – 2000. – 685 с.
18. Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові: Іл. путівник / Підгот. наук. працівники музею. – Л.: Каменяр, 2002. – 63 с.: іл. – Бібліогр.: с. 59.
19. Народні пісні з села Соломії Крушельницької: Записані в селі Біла Тернопільського району Тернопільської області / Білецький мемор. музей Соломії Крушельницької; Терноп. ін-т нац. відродження; Обл. від-ня фонду культ.; Упоряд.: П. Медведик, О. Смоляк. – Т.: Збруч, 1993. – 190 с.: ноти.
20. Олександр Мишуга: Спогади. Матеріали. Листи / Упоряд., підгот. текстів, вступ. ст. та прим. М. Головащенко. – К.: Муз. Україна, 1971. – 779 с.
21. Остап'юк Б. Давній Тернопіль: Іст. нариси, постаті, картини хліборобської праці, традиційні святкування, спогади. – Маямі; Торонто: Друкарня оо. Василіян, 1984. – 208 с.
22. Павлик М. І. Проза. Публіцистика. Листування / Упоряд. В. А. Качкан. – Л.: Світ, 1995. – 156 с.
23. Пам'ятник Соломії Крушельницькій у Тернополі: Фотобуклет / Благодійний фонд «Соломія». – Т., 2007.
24. Про відзначення 135-ї річниці від дня народження видатної української співачки Соломії Крушельницької: Розпорядження голови Тернопільської облдержадміністрації № 57 від 4 лют. 2004 р. – Т.: Облдержадміністрація, 2004. – 5 с.
25. Славетна співачка: Спогади і статті про Соломію Крушельницьку / Упорядкув. і вступ. ст. І. Деркача. – Л.: Кн.-журн. вид-во, 1956. – 96 с.: фотогр.
26. Соломія Крушельницька: Бібліогр. покажчик / Упр. культури виконкому Терноп. обл. ради нар. депутатів; Обл. б-ка для дорослих ім. В. П. Затонського; Обл. орг. т-ва любителів книги; Підгот.: Н. К. Іванко, П. К. Медведик. – Т., 1983. – 9 с. – (Діячі культури і мистецтва – наші земляки).

27. Соломія Крушельницька: Бібліогр. покажчик / Уклад. А. Ленчишин. – Т.: Підручники і посібники, 2007. – 110 с.
28. Соломія Крушельницька: Спогади. Матеріали. Листування: У 2 ч / Вступ. ст. «На вершині світової слави», упорядкув. і прим. М. Головащенко. – К.: Муз. Україна. – Ч. 1. Спогади. – 1978. – 397 с.: 13 л. іл.; Ч. 2. – Матеріали. Листування. – 1979. – 447 с.: 16 л. іл.
29. Соломія Крушельницька та світова музична культура: Статті та матеріали / Благодійний фонд «Соломія» в Тернополі; Муз.-мемор. музей Соломії Крушельницької у Львові; Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка; Гол. ред. О. Смоляк. – Т.: Астон, 2002. – 66 с.
30. Тернопіль: Погляд крізь століття: Історія міста очима емігрантів. – Т.: Ред.-вид. від. упр. по пресі, 1992. – 204 с.
31. Тернопіль у плині літ / Упоряд. Л. Бойцун. – Т.: Джура, 2003. – 393 с.